

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

De veranderende arbeidsmarkt: nieuwe inzichten door een loopbaanperspectief*

Wendy Smits & Anet Weterings**

De Nederlandse arbeidsmarkt is de afgelopen jaren sterk veranderd. Steeds meer werknemers hebben een flexibele arbeidsrelatie, het aantal zzp'ers stijgt nog altijd en tegelijkertijd voert de overheid allerlei wijzigingen door om de negatieve gevolgen van flexibilisering en vergrijzing te beperken. Door deze ontwikkelingen verlopen loopbanen op de arbeidsmarkt steeds turbulenter: het aantal transities tussen werk en geen werk neemt bijvoorbeeld toe en de jongere generaties blijven minder lang bij dezelfde werkgever dan de oudere generaties (Smits & De Vries, 2013).

Niet iedereen heeft een even sterke positie op de arbeidsmarkt. In de media maar ook in de wetenschappelijke literatuur is daarom veel discussie over wat dit alles betekent voor kwetsbare groepen: Vinden schoolverlaters ooit nog een vaste baan? Is een flexibele baan een opstap naar een stabiele beroepsloopbaan of lopen flexwerkers het risico vast te komen zitten in onzekere banen met weinig perspectief? Kunnen mensen die werkloos worden, hun loopbaan zonder grote gevolgen voortzetten? En hoe verloopt het einde van de loopbaan van oudere werkenden nu ze steeds langer moeten doorwerken?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden is het noodzakelijk de arbeidsmarktpositie van individuen voor langere tijd te volgen. Vaak wordt dan één specifieke transitie onder de loep genomen, zoals de kans dat schoolverlaters (of werklozen) een baan vinden, de doorstroming van tijdelijk werk naar een vaste baan, of de overgang van werk naar pensionering. Maar één transitie geeft slechts een beperkt beeld van de ontwikkeling van iemands loopbaan. Twee personen die een vergelijkbare transitie doormaken, kunnen daarna een heel verschillend verloop van hun loopbaan hebben: het vinden van werk betekent niet automatisch dat iedereen aan het werk blijft, net als dat sommigen toch weer van baan veranderen na het krijgen van een vast contract. Bovendien hebben bepaalde transities cumulatieve effecten (Kovalenko & Mortelmans, 2014). Zo heeft iemand die eenmaal werkloos is geworden, een grotere kans nogmaals werkloos te worden (Arulampalam, 2001). Door individuele loopbanen (of delen daarvan) in hun geheel te analyseren kan rekening worden gehouden met de opeenvolging, de timing en de duur van verschillende arbeidsmarktposities. Dat geeft een meer

* Dit themanummer komt voort uit een workshop over sequentieanalyse van loopbanen. De auteurs danken Cees Elzinga voor zijn inspirerende bijdrage aan deze workshop.

** Wendy Smits is lid van de redactie van TvA en is verbonden aan het CBS en de Universiteit Maastricht/ROA. E-mail: W.Smits@cbs.nl. Anet Weterings is verbonden aan het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL).

compleet beeld van de stabiliteit van de loopbaan en de mate van baan-, werk- of inkomenszekerheid in die tijd.

Loopbaanonderzoek met sequentieanalyse

De afgelopen jaren wordt in de sociale wetenschappen steeds vaker *sequentieanalyse* gebruikt voor het analyseren van verschillende aspecten van de levensloop, waaronder de loopbaan op de arbeidsmarkt (Aisenbrey & Fasang, 2010). Sequentieanalyse is niet één techniek, maar een verzameling van statistische analysetechnieken die worden gecombineerd voor de analyse van sequenties van gegevens (Soens et al., 2005).

Startpunt voor een sequentieanalyse van loopbanen is een weergave van de individuele loopbanen in de vorm van sequenties. Stel bijvoorbeeld dat er maandelijks informatie beschikbaar is over de loopbaan voor een periode van vijf jaar. Dan kan deze loopbaan worden weergegeven als een sequentie van 60 achtereenvolgende arbeidsmarktposities (zoals in opleiding, werknemer, zzp'er, werkloos, pensioen, etc.). De volgende stap is vaststellen in hoeverre de loopbanen, oftewel sequenties, van verschillende individuen op elkaar lijken. Meestal wordt dit gedaan met behulp van 'optimal matching'-analyse, een methode die afkomstig is uit het onderzoek naar DNA-sequenties (zie Abbott & Forest, 1986; Studer & Ritschard, 2016). Deze methode bepaalt het minimaal aantal bewerkingen dat nodig is om twee sequenties overeen te laten komen. Dat resulteert in een matrix met daarin de afstand tussen alle sequenties. Vervolgens kunnen de loopbanen (sequenties) op basis van deze afstandenmatrix via clusteranalyse worden gegroepeerd. Zo ontstaat een typologie van loopbanen.

Deze loopbaantypologie kan als input dienen voor vervolganalyses. Denk daarbij bijvoorbeeld aan een analyse waarin wordt onderzocht welke persoonskenmerken van invloed zijn op de kans op het doorlopen van een bepaald type loopbaan. Of een analyse waarbij wordt gekeken naar de gevolgen van een bepaald type loopbaan voor de inkomenspositie of andere levenslooptuitkomsten zoals gezinsvorming of gezondheid.

Onderzoek naar loopbanen in Nederland en België

Dit themanummer is gewijd aan de ontwikkeling van loopbanen in Nederland en België. Door het loopbaanperspectief bieden de bijdragen nieuwe inzichten in de gevolgen van alle veranderingen op de arbeidsmarkt. De meeste bijdragen in dit themanummer maken gebruik van sequentieanalyse. Een deel daarvan is eerder gepresenteerd op een door het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) georganiseerde workshop, gewijd aan sequentieanalyse van loopbanen op 1 februari 2018 in Den Haag.

Een aantal bijdragen richt zich op de loopbanen van kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt. Zo kijken Alexander Dicks, Mark Levels en Rolf van der Velden naar jongeren die er niet goed in slagen om de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt te maken. Zij laten zien dat de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt voor veel jongeren gepaard gaat met periodes waarin ze geen

opleiding volgen maar ook geen werk hebben. Echter, door de loopbaan over een langere periode te analyseren wordt duidelijk dat de groep jongeren voor wie deze overgang echt problematisch is – de jongeren die gedurende een *langere* periode niet werkzaam zijn en geen onderwijs volgen – veel kleiner is. Deze jongeren komen relatief vaak uit zwakkere sociale milieus, dat wil zeggen hun ouders zijn relatief vaak laagopgeleid en/of langdurig werkloos.

Een andere kwetsbare groep die aan bod komt, zijn immigranten. Bekend is dat immigranten, zowel in Nederland als in België, vaker werkloos zijn dan autochtonen (CBS, 2016; Steunpunt Werk, 2018). Een belangrijk vraagstuk is of dit komt doordat ze vaker werkloos worden, of doordat ze, eenmaal werkloos minder makkelijk weer aan een nieuwe baan kunnen komen. Dries Lens en Jarmila Oslejšová laten in hun bijdrage zien dat in België immigranten zowel een grotere kans op baanverlies hebben als een kleinere kans op het vinden van een nieuwe baan. Daarmee is de positie van immigranten in België ongunstiger dan in veel andere Europese landen waar een grotere kans op baanverlies wordt gecompenseerd door een grotere baanvindkans.

Verschillende bijdragen gaan in op de rol van flexibele en/of deeltijdbanen. Anet Weterings, Marten Middeldorp en Martijn van den Berge richten zich op de loopbaanontwikkeling van voormalig werklozen. Deze bijdrage toont aan dat voor een compleet beeld van de kans op werkzekerheid voor werklozen het van belang is niet alleen te kijken naar hun baanvindkansen maar ook naar hun mogelijkheden om werk te behouden. Uit de studie blijkt dat bijna de helft van de WW-instromers die binnen een jaar weer aan het werk komen, een onzeker loopbaanvervolg hebben: ze wisselen kortdurende niet-standaardbanen (flexibel of deeltijd) af met periodes zonder werk. Tegelijkertijd is niet-standaard werk voor een groot deel van de voormalig werklozen wel degelijk een opstap naar een meer werkzekere loopbaan. Zij hervatten hun loopbaan weliswaar in een niet-standaardbaan, maar weten in de vijf jaar daarna wel werk te behouden en velen slagen erin om uiteindelijk weer een vaste baan te bemachtigen.

Lucille Mattijssen, Dimitris Pavlopoulos en Wendy Smits buigen zich ook over de vraag in welke mate flexwerk tot zekere of onzekere loopbanen leidt. Ze kijken naar de ontwikkeling van zowel de werk- als de inkomenszekerheid van flexwerkers. Uit hun onderzoek blijkt dat de doorstroom naar een vaste baan niet perse tot een zekere beroepsloopbaan leidt. Een deel van de flexwerkers die een vast contract krijgen, gaat na verloop van tijd toch weer als flexwerker aan de slag. Daarnaast zijn er flexwerkers die weliswaar doorstromen naar een vast contract en relatief veel werkzekerheid hebben, maar die desondanks weinig inkomenszekerheid hebben.

Lian Kösters en John Michiels bestuderen de beroepsloopbanen van zzp'ers. Uit hun resultaten blijkt dat meer dan de helft van de mensen die als zzp'er starten, dit maar kort volhouden. Ongeveer 20% van de starters zijn werknemers die kortstondig aan het zzp-schap ruiken. Ook veel van de zzp'ers die voor de start al gepensioneerd of anderszins inactief waren, stoppen relatief snel. Het aandeel van de startende zzp'ers dat doorgroeit en uiteindelijk zelf personeel in dienst neemt, is heel klein, nog geen 4%.

Ten slotte zijn er nog twee bijdragen gewijd aan de loopbanen van ouderen. Mark Visser concentreert zich op de late beroepsloopbanen van oudere mannen in Nederland. Hij laat zien dat de beroepsloopbanen van jongere cohorten

ouderen minder complex zijn dan van oudere geboortecohorten. Met het groten-deels verdwijnen van de mogelijkheden voor een vervroegd pensioen is de variatie in het aantal transities en de duur daarvan in de late beroepsloopbaan dus afgenomen.

Daniela Skugor richt zich op de loopbanen van ouderen in België die inmiddels met pensioen zijn. Zij laat zien dat, ondanks het feit dat het pensioenbeleid in België in belangrijke mate was gebaseerd op het traditionele mannelijk kostwinnersmodel waarbij mannen fulltime werkzaam zijn tot aan het pensioen en vrouwen thuisblijven om zich te wijden aan het huishouden, de meeste loopbanen niet overeenkomen met dit model. Minder dan een derde van de mannen had een beroepsloopbaan die gekenmerkt werd door fulltime werk tot dicht bij de wettelijke pensioenleeftijd en minder dan de helft van de vrouwen had nooit of heel weinig gewerkt.

Inzichten voor beleid

Alle bijdragen in dit themanummer tonen aan dat een longitudinale analyse van de beroepsloopbaan nieuwe inzichten geeft die van groot belang zijn voor beleid. Het positioneren van specifieke transities of arbeidsmarktposities in de loopbaan als geheel zet het belang van die transities of posities in perspectief. Zo is bijvoorbeeld het beleid omtrent de huidige WW-uitkering gericht op het stimuleren van werklozen om snel weer betaald werk te vinden. De loopbaananalyse van Weterings et al. laat echter zien dat die focus leidt tot weinig effectief beleid omdat een aanzienlijk deel van de werklozen al snel weer terugkeert in de WW. Voor een meer effectief werkloosheidsbeleid is het dus van belang verder te kijken dan de transitie van werkloosheid naar werk. Ook ontstaat een beter begrip van de rol van flexwerk, en meer specifiek het zzp-schap, door dit type werk te bezien als onderdeel van de loopbaan, zo blijkt uit de studies van Mat-tijssen et al. en Kösters en Michiels. Hoewel het aandeel flexibele contracten en zzp'ers stijgt, laten beide studies zien dat flexwerk voor velen slechts een tussenstation is. Voor een beleid dat de negatieve gevolgen van flexibel werk wil tegengaan, is het belangrijk de verschillende rollen te kunnen ontrafelen.

Daarnaast draagt loopbaanonderzoek bij aan een beter beeld van de groepen die op de lange termijn kwetsbaar zijn. De studie van Dicks et al. laat bijvoorbeeld zien dat een specifieke groep schoolverlaters blijft hangen in een periode zonder werk én zonder opleiding, terwijl dit voor de meeste schoolverlaters slechts een tijdelijke situatie is. Beleid dat uitval van schoolverlaters op de arbeidsmarkt wil voorkomen, hoeft zich dus niet op alle schoolverlaters te richten, maar kan zich concentreren op die specifieke groep.

Loopbaanonderzoek biedt inzichten die van groot belang zijn voor de hervorming van het arbeidsmarktbeleid, die zowel in Nederland als België hoog op de agenda staat. Dit geldt vooral voor het beleid waarvan de uitkomst sterk is verbonden met de ontwikkeling van de loopbaan, zoals werkloosheidsuitkeringen of de pensioenopbouw. Om ervoor te zorgen dat iedereen voldoende in staat is in de eigen bestaanszekerheid te voorzien, ook na de pensionering, is het van belang

een reëel en compleet beeld te hebben van de loopbaantrajecten die horen bij de huidige arbeidsmarktsituatie.

Literatuur

- Abbott, A. & Forrest, J. (1986). Optimal matching methods for historical sequences. *Journal of Interdisciplinary History*, 16(3), 471-494.
- Aisenbrey, S., & Fasang, A.E. (2010). New life for old ideas: The 'second wave' of sequence analysis bringing the 'course' back into the life course. *Sociological Methods & Research*, 38(3), 420-462.
- Arulampalam, W. (2001). Is unemployment really scarring? Effects of unemployment experiences on wages. *The Economic Journal*, 111(475), 585-606.
- CBS. (2016). *Jaarrapport Integratie 2016*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: CBS.
- Kovalenko, M., & Mortelmans, D. (2014). Does career type matter? Outcomes in traditional and transitional career patterns. *Journal of Vocational Behavior*, 85(2), 238-249.
- Smits, W. & De Vries, R. (2013). Veranderende beroepsloopbanen van mannen en vrouwen. *Sociaaleconomische trends*, oktober 2013.
- Soens, N., De Vos, A., Buyens, D., Heylen, L., Kuppens, A., Van Puyvelde, I., & Mortelmans, D. (2005). *Belgische loopbanen in kaart: traditioneel of transitioneel? Eindrapport van onderzoek naar 'het begrip loopbaan'*. Gent: Academia Press.
- Steunpunt Werk. (2018). *Bevolking naar socio-economische positie en herkomst; activiteits-, werkzaamheids- en werkloosheidsgraad (Belgische gemeenten; 2012-2016)*. Vlaamse Arbeidsrekening o.b.v. RSZ-DMFA, RSZPPO, RSVZ, RIZIV, RVA, Statbel – Bevolkingsstatistiek, DWH AM&SB bij de KSZ (Bewerking Steunpunt Werk).
- Studer, M., & Ritschard, G. (2016). What matters in differences between life trajectories: A comparative review of sequence dissimilarity measures. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A: Statistics in Society*, 179(2), 481-511.